

Marino Moretti in en over Nederland

Harald Hendrix

Universiteit Utrecht

Marino Moretti, *Lettere agli amici d'Olanda (1927-1948)*, Dina Aristodemo (red.), Rome, Edizioni di Storia e Letteratura, 2025, LXVIII, 279 pp. ISBN 9788893599467.

Met haar voorbeeldige uitgave van de brieven die Marino Moretti (1885–1979) in de jaren 1920 en 1930 schreef aan twee vrienden die hij in Nederland had leren kennen heeft Dina Aristodemo een dienst bewezen aan wie het schrijverschap van Moretti dieper wil duiden en aan hen die meer hopen te begrijpen van het opmerkelijke gedweep met de Italiaanse cultuur dat zich in het interbellum voordeed in bepaalde Nederlandse kringen. Want de 242 brieven die hier voor het eerst worden ontsloten bieden zicht op de achtergronden van wat door sommigen wel wordt gezien als het enigszins raadselachtige schrijverschap van Moretti, toch één van de meest prominente auteurs uit het Primo Novecento. En ze laten tegelijkertijd zien hoe wijdverspreid en goed georganiseerd de italofilie was in het Nederland van de jaren tussen 1920 en 1935, en hoe die zich gaandeweg ontwikkelde van een aanschuren tegen de officiële, inderdaad fascistische cultuurpolitiek naar een meer selectieve en kritische benadering van het eigentijdse Italië.

Binnen het oeuvre van Marino Moretti is het opmerkelijke boek dat hij aan zijn ontmoeting met Nederland en de Nederlanders wijdde, de *Fantasia olandesi* uit 1932, steeds iets van een raadsel gebleven. Het lijkt wel een exercitie in dagdromerij zoals die zo kenmerkend is voor het gevoelige schrijverschap van Moretti dat zich juist daarin onderscheidt binnen het geheel van de vroegtwintigste-eeuwse Italiaanse letterkunde. Maar het toont ook een ongewoon scherpe en empathische observatie van de Nederlandse samenleving uit het interbellum die leidt tot het liefdevol boekstaven van typisch Hollandse hebbelijkheden die elders aan de aandacht van chroniqueurs ontsnappen. Bovendien zit er al sinds het eerste verschijnen van het boek een vreemd luchtje aan dit project, want het zo bijzondere boek is anders dan gebruikelijk in het werk van Moretti nooit integraal herdrukt of vertaald. Dat is nu allemaal verleden tijd, want dankzij het gedegen en vasthoudende speurwerk van Dina Aristodemo kunnen al deze mysteries worden opgelost.

* **Contact:** h.hendrix@uu.nl

Toeval speelt hierbij een wezenlijke rol. Dat Moretti in 1927 in Nederland terecht kwam en daar dankzij de bemiddeling van enkele uiterst behulpzame mensen de samenleving van binnenuit kon leren kennen was evenzeer het gevolg van een toevallige omstandigheid als het terugvinden van een belangrijk deel van de correspondentie die dit documenteert. Het gaat dan om de 168 brieven en kaarten die Moretti schreef aan de vrijgevochten Nederlandse freule Tudie von Schmidt auf Altenstadt (1893–1975) die hem tussen 1927 en 1932 herhaaldelijk in Amersfoort onderdak verschafte, in de villa van haar welgestelde familie, en hem in haar auto door grote delen van Nederland op sleeptouw nam. Door een gelukkig toeval heeft Dina Aristodemo dit materiaal in 1998 aangetroffen bij de niets vermoedende erfgenamen die bereid bleken het af te staan voor deze editie en voor blijvende bewaring in het archief van de Casa Moretti in Cesenatico. Dat Moretti en Von Schmidt auf Altenstadt in contact met elkaar kwamen en direct dikke vrienden voor het leven werden was louter toeval: ze waren elkaar in 1927 tegen het lijf gelopen in het atelier van Filippo De Pisis in Parijs. Toen Moretti daar vertelde dat hij op uitnodiging van Romano Guarnieri naar Nederland zou doorreizen, nodigde de Amersfoortse freule hem prompt uit bij haar te komen logeren, wat hij in de volgende jaren herhaaldelijk zou doen.

Iets minder toevallig was de ontmoeting met de andere vriend in Nederland die in deze editie een grote rol speelt: Enrico Morpurgo (1894–1972), die in Amsterdam Italiaans doceerde en die door Guarnieri werd ingeschakeld om Moretti tijdens zijn geplande verblijf in Nederland wegwijs te maken. Ook hier ontstond een hechte vriendschap tussen twee gevoelige mannen die als bij toeval over gelijkgestemde humeuren bleken te beschikken, zoals de 74 brieven die hier worden gepubliceerd laten zien. Het gaat dan om de brieven die Moretti aan Morpurgo schreef, want de correspondentie die aan Moretti was gericht vanuit Nederland is in de Tweede Wereldoorlog bijna integraal verloren gegaan. Als academicus was Morpurgo zich scherp bewust van het belang van dit materiaal, dat hij daarom al vroeg, in 1965, afstond aan de bibliotheek van de Universiteit van Amsterdam.

In haar uitgave van deze zo bijzondere correspondenties weet Dina Aristodemo niet louter het wonderlijke biografische verhaal dat hier achter schuil gaat te belichten. Door een nauwgezette reconstructie van de handel en wandel van Moretti tijdens zijn vier verblijven in Nederland, in het kielzog van ofwel Morpurgo ofwel Von Schmidt auf Altenstadt (die elkaar onderling opmerkelijk genoeg niet kenden), slaagt zij erin overtuigend aan te tonen dat de neerslag hiervan in de *Fantasie olandesi* helemaal niet zo fantasievol was als lang werd aangenomen: Moretti ging wel degelijk uit van daadwerkelijke ervaringen en observaties, hoe merkwaardig die ook mogen lijken. Daarbij schuwde hij niet zijn correspondenten in Nederland, vooral Morpurgo, voor zijn creatieve karretje te spannen. Dit alles verwerkte hij tot een liefdevolle hommage aan de kneuterigheid die hij zag in allerlei Hollandse gewoonten en hebbelikheden die hem als Italiaan wezensvreemd waren, zoals het gebruik van theemutsen in de betere kringen.

Tot die hebbelikheden hoorde zeker ook de onverwacht heftige reactie op het boek door de beste vriendin van zijn Amersfoortse gastvrouw, Ini Bloem, de zus van

de bekende dichter, wier naam hij in één van de verhalen had gebruikt zonder haar hierover te informeren. Tot opperste verbazing van Moretti schakelde zij zelfs een advocaat in om verdere verspreiding van het boek te blokkeren, met alle gevolgen van dien. Maar Ini Bloem lijkt een uitzondering tussen al die Hollandse italofielen die Moretti op zijn excursies tegenkwam. In de uitvoerige inleiding en vooral ook in het buitengewoon rijke notenapparaat dat Dina Aristodemo met uitzonderlijke zorg heeft samengesteld ontvouwt zich een parallel betoog waarin zowel de samenstelling als de geleidelijk aan verschuivende oriëntatie van deze kring van Nederlandse Italië-liefhebbers wordt geschetst. Dit is een prestatie van formaat, gebaseerd op langdurig en zorgvuldig onderzoek, dat een waardige pendant vormt bij het even nauwkeurige als geduldige werk aan het bezorgen van de brieven zelf, en dan vooral de in een ontroerend onbeholpen Frans gestelde berichten van Moretti aan zijn even enthousiaste als eigengereide Nederlandse vriendin.